

University of Science and Quranic Knowledge
Sistan Faculty of Quranic Sciences

The Interpretations of Ahlul Bayt (AS) on the Position of Wilayah in Surahs Maryam and Taha

Mehrnaz Goli¹ Elaheh Goli²

1. Assistant Professor at the University of Sistan and Baluchestan, Faculty of Theology, Department of Quranic Sciences and Hadith. goli_m@theo.usb.ac.ir
2. .... goli_110@gmail.com

Research Article

Abstract

The interpretations of Ahlul Bayt (AS), as inheritors of prophetic knowledge and true interpreters of the Qur'an, play a pivotal role in elucidating the esoteric layers of Qur'anic verses and revealing concepts such as wilayah (guardianship), guidance, and the continuity of prophethood. This study aims to examine the interpretations of Ahlul Bayt (AS) regarding the position of wilayah in selected verses of Surahs Taha and Maryam and analyze their role in linking the Qur'an, prophethood, and the guidance of the Islamic community. The research methodology is descriptive-analytical and utilizes reliable exegesis and hadith sources to classify the interpretations of Ahlul Bayt (AS) into spiritual-symbolic, allegorical-simile, contextual, and thematic applications. The findings reveal that the interpretations of Ahlul Bayt (AS) clarify the profound wilayah-related concepts within the verses, introducing wilayah as a fundamental pillar of divine guidance and the continuity of the prophetic mission. This study underscores that without the insights of Ahlul Bayt (AS), the understanding of Qur'anic teachings remains incomplete. Furthermore, these interpretations illuminate the connection between the position of wilayah and concepts such as infallibility, proximity to God, and the guidance of the community in all dimensions, thereby contributing to the elucidation of wilayah as the axis of human guidance.

Keywords: Qur'anic Interpretation, Ahlul Bayt (AS), Wilayah, Surah Maryam, Surah Taha, Spiritual Inheritance.

Received: 2025-01-11 ; Received in revised from: 2025-02-05 ; Accepted: 2025-02-11 ; Published online: 2025-02-11

◆ How to cite: goli, M. and GOLI, E. (2025). Interpretations of the Ahl al-Bayt (a.s.) about the position of Wilayah in Surahs Maryam and Taha. *Quranic comentations*, 6(11) , 132-160. [10.22034/qc.2025.499229.1144](https://doi.org/10.22034/qc.2025.499229.1144) .

©The Author(s). Published by: Department of Qur'anic Exegesis and Sciences

تأویلات اهل بیت (ع) درباره مقام ولایت در سوره‌های مریم و طه

مهناز گلی^۱، الهه گلی^۲

۱. استادیار دانشگاه سیستان و بلوچستان، دانشکده الهیات، گروه علوم قرآن و حدیث. (نویسنده مسئول)

goli_m@theo.usb.ac.ir

۲. دانش آموخته کارشناسی ارشد دانشکده پیام نور مرکز تفت. goli_110@gmail.com

پژوهشی

چکیده

تأویلات اهل بیت (علیهم السلام) به عنوان وارثان علم نبوت و مفسران حقیقی قرآن، نقش کلیدی در تبیین لایه‌های باطنی آیات قرآنی ایفا می‌کنند و مفاهیمی همچون ولایت، هدایت، و استمرار نبوت را آشکار می‌سازند. این پژوهش با هدف بررسی تأویلات اهل بیت (ع) درباره مقام ولایت در آیات منتخب سوره‌های طه و مریم و تحلیل جایگاه آن‌ها در پیوند میان قرآن، نبوت، و هدایت امت اسلامی انجام شده است. روش این مطالعه، تحلیلی-توصیفی است و با استفاده از منابع تفسیری و حدیثی معتبر، به طبقه‌بندی تأویلات اهل بیت (ع) در قالب‌های معنوی- رمزی، تشبیهی-تمثیلی، مصداقی، و جری و تطبیق پرداخته است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که تأویلات اهل بیت (ع) عمق مفاهیم ولایی آیات را روشن کرده و ولایت را به عنوان یکی از ارکان اساسی هدایت الهی و استمرار رسالت انبیا معرفی می‌کنند. این پژوهش تأکید دارد که بدون بهره‌گیری از تأویلات اهل بیت (ع)، درک معارف قرآنی ناقص خواهد بود. همچنین، این تأویلات ارتباط میان مقام ولایت و مفاهیمی همچون عصمت، قرب الهی، و هدایت امت را در تمامی ابعاد روشن ساخته و به تبیین جایگاه ولایت به عنوان محور هدایت بشر کمک کرده است.

کلیدواژه‌ها: تأویل قرآن، اهل بیت (ع)، ولایت، سوره مریم، سوره طه، وراثت معنوی.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۲۲ | تاریخ اصلاح: ۱۴۰۳/۱۱/۱۷ | تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۲۳ | تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۳/۱۱/۲۳

◆ استناد به این مقاله: گلی، مهناز و گلی، الهه. (۱۴۰۳). تأویلات اهل بیت (ع) درباره مقام ولایت در سوره‌های مریم و طه.

مطالعات تائوایی قرآن، ۶(۱۱)، ۱۳۲-۱۶۰. [10.22034/qc.2025.499229.1144](https://doi.org/10.22034/qc.2025.499229.1144)

۱. طرح مسئله

قرآن کریم، کتاب هدایت الهی، دارای معانی ظاهری و باطنی است که درک عمق آن مستلزم دانشی فراتر از توان بشری است. تأویل قرآن، به عنوان ابزاری برای فهم لایه های باطنی آیات، نقش کلیدی در تبیین مفاهیمی چون ولایت، امامت و هدایت ایفا می کند. اهل بیت (علیهم السلام)، بر اساس حدیث ثقلین «انی تارک فیکم الثقلین: کتاب الله و عترتی...»، مفسران حقیقی قرآن هستند و با علم لدنی خود، معانی نهفته آیات را روشن می سازند (کلینی، ۱۴۰۷ق: ۲۴/۱).

از جمله سوره هایی که در تبیین مقام ولایت جایگاه ویژه ای دارند، سوره های مریم و طه هستند. در سوره مریم، آیات ۵ و ۶ به درخواست حضرت زکریا (علیه السلام) برای داشتن وارثی اشاره دارد که ادامه دهنده هدایت الهی باشد. این آیات در تأویلات اهل بیت (علیهم السلام)، به مقام ولایت و امامت تطبیق داده شده است (طباطبایی، ۱۳۷۴: ۱۴/۲۴).

همچنین، در سوره طه، آیات ۲۹-۳۲ که درباره درخواست حضرت موسی (علیه السلام) برای داشتن وزیری از خاندان خود است، در تأویلات اهل بیت (علیهم السلام) به ارتباط با مقام ولایت امام علی (علیه السلام) تعبیر شده است (حویزی، ۱۴۱۵ق: ۳/۴۰۴).

تأویلات اهل بیت (علیهم السلام)، علاوه بر روشن کردن معانی باطنی آیات قرآن، نقشی اساسی در فهم مبانی نظری و عملی ولایت و امامت دارند. تحلیل این تأویلات در سوره های مریم و طه، به دلیل مضامین عمیق آن ها درباره وراثت معنوی و هدایت الهی، برای درک جایگاه ولایت در قرآن اهمیت بنیادین دارد. یافته های این مقاله نشان می دهد که تأویلات اهل بیت (علیهم السلام) در سوره مریم، بر وراثت معنوی به عنوان شاخصه ای برای امامت تأکید دارد. در سوره طه نیز، تأویلات بر جایگاه امام علی (علیه السلام) در استمرار هدایت نبوی تمرکز دارد. این دو سوره، در کنار هم، نقشی اساسی در تبیین مفهوم ولایت و هدایت الهی ایفا می کنند.

سؤالات تحقیق:

۱. چگونه تأویلات اهل بیت (علیهم السلام) در سوره های مریم و طه مفاهیم ولایت و هدایت الهی را تبیین می کنند؟
۲. چه ارتباطی میان تأویلات اهل بیت (علیهم السلام) در آیات مرتبط با وراثت معنوی و مقام امامت وجود دارد؟

پیشینه پژوهش

با انجام جستجوها و بررسی‌های انجام شده در حوزه تأویلات ولایتی اهل بیت (علیهم‌السلام) پیرامون آیات دو سوره طه و مریم، نتایج و یافته‌های پژوهش‌های مرتبط به دست آمده است. پژوهش‌های متعددی در زمینه تأویل قرآن و روایات اهل بیت (علیهم‌السلام) انجام شده است که در ادامه به ترتیب حروف الفبا به آن‌ها اشاره می‌شود:

۱. **اخوان مقدم، زهره (۱۳۹۸):** مقاله‌ای با عنوان «وجوه معنایی تأویل در روایات اهل بیت (ع) و مسئله بطن قرآن» در پژوهشنامه تأویلات قرآنی، دوره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۸ منتشر شده است. این پژوهش به بررسی مفهوم بطن قرآن و تأویل در روایات اهل بیت (ع) پرداخته و نقش تأویل را در تفاسیر باطنی آیات برجسته می‌کند.

۲. **آراسته، مهدی؛ نجارزادگان، فتح‌الله؛ مسعودی، عبدالهادی و احمدی، محمد حسن (۱۳۹۹):** مقاله‌ای با عنوان «باطن ولایتی قرآن و روایات تأویل‌گر آیات به مقامات ائمه (ع)»، در دوفصلنامه امامت پژوهی، دوره ۱۰، شماره ۲، سال ۱۳۹۹ منتشر شده است. این مقاله با تأکید بر روایات اهل بیت (ع)، به تحلیل لایه‌های معنایی و ولایتی قرآن پرداخته و نشان داده است که این معانی با جایگاه و مقامات ائمه (ع) ارتباط وثیقی دارند.

۳. **حسینی استرآبادی، شرف‌الدین (۱۴۰۹ هـ):** در کتاب «تأویل الآيات الظاهرة فی فضائل العتره الطاهره» به بررسی آیاتی از قرآن کریم پرداخته که فضائل و مقامات اهل بیت (ع) را نشان می‌دهند. او با استفاده از روایات معصومین (ع)، تأویلات این آیات را شرح داده و نقش اهل بیت را در تفسیر و تأویل قرآن برجسته کرده است.

۴. **حسین پور، امین (۱۳۹۱):** مقاله‌ای با عنوان «تأویل قرآن به مقامات اهل بیت (ع)» در نشریه پژوهش‌های قرآنی، دوره ۱۸، شماره ۷۰، شهریور ۱۳۹۱، صفحات ۱۴۴-۱۷۳ منتشر شده است. این پژوهش به مبانی نظری تأویل در آیات قرآن و ارتباط آن با مقامات اهل بیت (ع) پرداخته و نشان داده است که تأویل، ابزار تفسیری مهمی در درک مقام والای اهل بیت (ع) است.

۵. **حسین پور، امین (۱۴۰۰):** مقاله‌ای با عنوان «از ظاهر به باطن؛ انتقال از ظاهر به باطن قرآن در پرتو روایات اهل بیت (ع)» در فصلنامه سفینه، شماره ۷۲، دوره ۱۸، سال ۱۴۰۰ منتشر شده است. این پژوهش به روش‌شناسی حرکت از ظاهر به باطن آیات قرآن کریم براساس روایات اهل بیت (ع) پرداخته و

ابعاد تائویلی این رویکرد را روشن کرده است.

۶. **حیاتی، مهدی و پوراقبال، قدسیه (۱۴۰۰):** در پژوهشی با عنوان «بررسی و رفع تعارض در روایات آمدن یا نیامدن نام اهل بیت (ع) در قرآن»، به تحلیل جایگاه اهل بیت (ع) در آیات قرآن پرداختند. این پژوهش می‌تواند به فهم نقش تائویلی اهل بیت (ع) کمک کند

۷. **صادقی، فرشته و گلی، مهرناز (۱۴۰۰):** در نشریه مطالعات تائویلی قرآن، پیاپی ۷ (پاییز و زمستان ۱۴۰۰)، به بررسی انواع تائویلات اهل بیت (علیهم‌السلام) در جزء ۲۶ قرآن کریم پرداخته شده است. پژوهش نشان می‌دهد که آیات قرآن افزون بر ظاهر، دارای معانی باطنی هستند که اهل بیت (ع) بهترین راهنما برای درک این معانی می‌باشند.

۸. **علوی مهر، حسین؛ رشاد، علی‌اکبر و بابایی، علی‌اکبر (۱۳۸۴):** در پژوهشی با عنوان «بطن و تائویل قرآن» به بررسی نقش باطن و تائویل در قرآن پرداخته شده است. این مقاله در شماره ۳۵ مجله کتاب نقد منتشر شده و تأکید می‌کند که قرآن علاوه بر ظاهر، دارای لایه‌های باطنی است که اهل بیت (ع) به عنوان مفسران حقیقی آن، به کشف این لایه‌ها پرداخته‌اند.

۹. **تقوی، سید حسین (۱۳۸۲):** در مقاله‌ای با عنوان «اهل بیت (ع) و تائویل قرآن» روش تائویلی اهل بیت (ع) مورد بررسی قرار گرفته است. این پژوهش بر روش‌شناسی تائویلات اهل بیت (ع) تمرکز داشته و نشان داده که تائویل یکی از روش‌های مهم تفسیری آن‌ها بوده است.

۱۰. **قنبری، مرضیه و دیاری بیدگلی، محمدتقی (۱۳۹۹):** مقاله‌ای با عنوان «بررسی و نقد انتقادات ذهبی بر تائویلات شیعه با تأکید بر آرای آیت‌الله معرفت» در نشریه مطالعات تفسیر تطبیقی، دوره ۱۱، شماره ۴۰ (خرداد ۱۳۹۹) منتشر شده است. این مقاله به تحلیل دیدگاه‌های ذهبی در نقد تائویلات شیعه پرداخته و تفاوت نگرش او با آیت‌الله معرفت در تبیین ماهیت بطن و تائویل را بررسی کرده است. نویسندگان: مرضیه قنبری (دانشجوی دکترای رشته تفسیر تطبیقی دانشگاه قم)، محمدتقی دیاری بیدگلی (استاد دانشگاه قم و مدیر گروه علوم قرآن و حدیث دانشکده الهیات دانشگاه قم).

۱۱. **مرادی، محمد و معصومی، مسعود (۱۴۰۰):** مقاله‌ای با عنوان «گونه‌شناسی کاربرد مثال در روایات تفسیری اهل بیت (ع)» در فصلنامه مطالعات قرآنی، دوره ۱۲، شماره ۴۶، مرداد ۱۴۰۰، صفحات ۴۴۹-۴۶۶ منتشر شده است. مولف به بررسی نقش و اهمیت استفاده از مثال در روایات تفسیری اهل بیت (ع) می‌پردازد. این

پژوهش با هدف شناخت بهتر روش‌های تفسیری اهل بیت، انواع مثال‌هایی را که در تفسیر آیات قرآن توسط معصومین (ع) به کار رفته‌اند، دسته‌بندی و تحلیل می‌کند. صورت جامع و اختصاصی به تأویلات ولایتی کدام به‌ها، هیچ با وجود این پژوهش‌ها نیست. این خلأ پژوهشی، ضرورت اهل بیت (ع) در دو سوره طه و مریم نپرداخته‌اند. دهد تحقیق جامعی را با محوریت تأویلات ولایتی در این دو سوره نشان می‌دهد.

۲. مفهوم شناسی

۲-۱. تأویل در لغت

واژه «تأویل» از ریشه «أول» به معنای بازگرداندن به مرجع یا اصل است و به معنای رجوع، عاقبت و بازگشت به حقیقت نهایی اشاره دارد. این واژه در کتب لغت به معنای رجوع یا مرجع ذکر شده است. تأویل گاه به معنای مصدری (بازگرداندن) و گاه به معنای غیرمصدری (مرجع) به کار می‌رود، که کاربرد غیرمصدری شیوع بیشتری دارد (ازهری، ۱۴۲۱: ۱۵/۳۲۰؛ ابن فارس، ۱۴۰۷: ۱/۳۲؛ ابن منظور، ۱۳۷۶: ۴/۱۶۲۷؛ جرجانی، ۱۴۰۳: ۵۰).

۲-۲. تأویل در اصطلاح

تأویل در اصطلاح به معنای کشف حقیقت یا معنای باطنی کلام است که فراتر از ظاهر آن قرار دارد و در علوم قرآنی و تفسیری جایگاه ویژه‌ای دارد. این مفهوم با معنای متنوعی در آثار مفسران و دانشمندان علوم اسلامی آمده است. طبری تأویل را «بیان و تفسیر مقصود متکلم» دانسته است. او تأکید دارد که این معنا نزد قدمای مفسران شایع بوده و اغلب میان تأویل و تفسیر تمایزی قائل نمی‌شدند (طبری، ۱۳۶۰: ۱۱/۲۲۰). سیوطی نیز تأویل را «بازگرداندن آیه به معنایی که با آیات قبل و بعد هماهنگی دارد» معرفی کرده است (سیوطی، ۱۴۰۴: ۳/۲۲۱). جرجانی تأویل را «بازگرداندن لفظ از معنای ظاهر به معنای محتمل» تعریف کرده و آن را ابزاری برای کشف لایه‌های عمیق‌تر کلام می‌داند (جرجانی، ۱۴۰۳: ۵۰). علامه طباطبایی تأویل را به عنوان «حقایق خارجی که آیات قرآن در معارف و شرایع بدان مستندند» تعریف کرده است. وی معتقد است که تأویل به معنای باطنی آیات است و تنها برای «راسخون در علم» قابل درک می‌باشد. این تأویل معنایی عمیق‌تری از ظاهر آیات را شامل می‌شود و فهم آن مستلزم علم و بصیرت الهی است (طباطبایی، ۱۳۹۳: ۳/۵۳).

معرفت در تعریف تأویل بیان می‌دارد که این مفهوم به معنای «توجه آیات متشابه بر وجه صحیح آن» است. از منظر او، تأویل مستلزم رسیدن به کنه

حقیقت حکمت و درک معانی عمیق تر از ظاهر آیات است (معرفت، ۱۴۲۹ق: ۱۵۷/۸). تأویل از نظر معرفت، روشی است برای فهم معنای باطنی آیات، که از معنای ظاهری فاصله می‌گیرد و به واسطه تحلیل‌های عقلانی یا شواهد نقلی تفسیر می‌شود. ابن تیمیة تأویل را «حقیقت چیزی که کلام به آن بازمی‌گردد» می‌داند و بیان می‌کند که این معنا ممکن است با ظاهر کلام مطابقت داشته یا نداشته باشد (ابن تیمیة، ۱۴۲۶: ۳۶/۳). سیوطی از زاویه‌ای دیگر تأویل را به صورت «جمع کردن معانی مشکل در لفظی روشن و بدون اشکال» توصیف کرده است که به کمک آن، تفسیر دقیق تری از آیات متشابه ارائه می‌شود (سیوطی، ۱۴۱۶: ۲۲۱/۳).

به طور کلی، تأویل در علوم قرآنی به معنای دست یافتن به حقیقت باطنی یا مقصود نهایی کلام الهی تعریف شده است. این مفهوم به معنای فراتر رفتن از سطح ظاهری آیات و کشف عمق معانی آن‌هاست و نقشی کلیدی در فهم آیات متشابه و پیچیده قرآن ایفا می‌کن

۲-۳. تأویل به عنوان ابزار فهم باطن آیات

از دیدگاه اهل بیت (ع)، تأویل نه تنها به معنای شرح معنای باطنی آیات، بلکه راهی برای کشف حقیقت نهایی قرآن و پیوند آن با هدایت و ولایت الهی است. این دیدگاه در بسیاری از روایات اهل بیت (ع) مورد تأکید قرار گرفته است.

۲-۴. اهل بیت (ع) و تأویل قرآن

اهل بیت (ع)، تأویل را راهی برای کشف لایه‌های معنایی قرآن می‌دانند که فراتر از ظاهر آیات است. امام علی (ع) در روایتی فرمودند: «لَوْ شِئْتُ لَأَوْقَرْتُ سَبْعِينَ بَعِيرًا مِنْ تَفْسِيرِ بَسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» (بحار الأنوار، ۱۴۰۳: ۱۸۹/۲). این دیدگاه نشان‌دهنده توانایی اهل بیت (ع) در تفسیر و تأویل عمیق قرآن است.

۲-۵. اهل بیت (ع) به عنوان راسخون در علم

براساس آیه «وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ» (آل عمران / ۷)، تأویل قرآن تنها برای خداوند و راسخون در علم قابل درک است. امام صادق (ع) فرمودند: «نَحْنُ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ، وَنَحْنُ نَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ» (نورالثقلین، ۱۴۱۵: ۱۴/۳).

۲-۶. تأویل و ارتباط با ولایت

اهل بیت (ع) بسیاری از آیات را در بُعد باطنی مرتبط با ولایت و امامت تفسیر

کرده‌اند. برای مثال، آیه «إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ...» (مائده / ۵۵) به ولایت امام علی (ع) تأویل شده است (بحرانی، ۱۴۱۵ق: ۹۹/۳). این تأویلات ها نقش اهل بیت (ع) را در هدایت جامعه اسلامی آشکار می‌سازد.

۳. تعریف مفهومی ولایت در قرآن

۱-۳. ولایت الهی

۲-۳. ولایت پیامبر (ص)

در آیه «النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ» (احزاب: ۶)، پیامبر اکرم (ص) به عنوان ولی مؤمنان معرفی شده است. این ولایت به معنای رهبری و هدایت جامعه اسلامی است (کلینی، ۱۴۰۷ق: ۲۸۰/۱).

۴-۳. ولایت امامان معصوم (ع)

آیه «إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا...» (مائده: ۵۵) به ولایت امام علی (ع) اشاره دارد. منابع شیعی این آیه را درباره ولایت امامان معصوم (ع) دانسته‌اند (حویزی، ۱۴۱۵ق: ۶۲۲/۱). این ولایت استمرار هدایت جامعه اسلامی پس از پیامبر اکرم (ص) است.

۴. نقش تأویلات اهل بیت (ع) در فهم عمق ولایت

۱-۴. تأویل واژه‌های کلیدی در سوره‌های مریم و طه

واژه‌های «ارث»، «هدایت»، و «قرب» در سوره‌های مریم و طه جایگاه ویژه‌ای دارند و در تأویلات اهل بیت (ع) به مفاهیمی مرتبط با مقام ولایت اشاره دارند.

۱. واژه «ارث» در سوره مریم (آیات ۵ و ۶)

آیه «يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ» به درخواست حضرت زکریا (ع) برای داشتن فرزندی اشاره دارد که وارث او و آل یعقوب باشد. تأویلات اهل بیت (ع) این «ارث» را نه به معنای مادی بلکه به معنای وراثت علم، حکمت، و ولایت تفسیر کرده‌اند. امام صادق (ع) بیان می‌کنند که ارث در این آیات، به معنای انتقال علوم نبوت و ولایت از پیامبران به امامان معصوم (ع) است (کلینی، ۱۴۰۷ق: ۲۸۰/۱).

۲. واژه «هدایت» در سوره طه (آیات ۱۰ و ۱۲)

در آیه «لَعَلِّي آتِيكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ أَوْ أَجْدٍ عَلَى النَّارِ هُدًى»، حضرت موسی (ع) به

دنبال هدایت است. تأویلات اهل بیت (ع) این هدایت را فراتر از مفهوم ظاهری دانسته و به مقامی اشاره کرده‌اند که خداوند به موسی (ع) عطا کرده است. امامان معصوم (ع) نیز واسطه هدایت الهی هستند (طباطبایی، ۱۳۹۳: ۲۹۰/۱۶).

۳. واژه «قرب» در سوره طه (آیه ۴۱)

آیه «وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي» به مقام قرب حضرت موسی (ع) اشاره دارد. اهل بیت (ع) این قرب را به مقام ولایت تطبیق داده‌اند، زیرا امامان معصوم (ع) نیز به دلیل عصمت و خلوص، مقربان درگاه الهی هستند. این آیه نشان دهنده پیوند عمیق میان ولایت و قرب الهی است (حویزی، ۱۴۱۵ق: ۵۴۰/۱).

واژه‌های «ارث»، «هدایت»، و «قرب» در آیات سوره‌های مریم و طه، با تأویلات اهل بیت (ع)، نشان دهنده نقش کلیدی ولایت در هدایت و نزدیکی به خداوند است. این تأویلات، ارتباط مفاهیم قرآنی با مقام ولایت امامان معصوم (ع) را روشن می‌کند و بر اهمیت استمرار هدایت الهی از طریق آنان تأکید دارد.

۵. تحلیل آیات مرتبط در سوره مریم

آیات ۵ و ۶ سوره مریم: (وراثت معنوی و ولایت)

آیات ۵ و ۶ سوره مریم به درخواست حضرت زکریا (ع) از خداوند برای فرزندی صالح اشاره دارد:

«وَلِيَّ خَفْتُ الْمَوَالِي مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا يَرْثَنِي وَيَرْثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا» (مریم: ۵-۶)

۶. تحلیل آیات مرتبط در سوره مریم: آیات ۵ و ۶ (وراثت معنوی و ولایت)

۶-۱. تحلیل آیه ۵ سوره مریم

آیه ۵ به نگرانی حضرت زکریا (ع) از سرنوشت معنوی قوم خویش پس از وفات او اشاره دارد. ایشان از خداوند درخواست فرزندی می‌کند که وارث علم و مقام معنوی او باشد. واژه «ولی» در این آیه به معنای جانشینی است که استمرار هدایت الهی را بر عهده گیرد. (طباطبایی، ۱۳۵۲، ج ۸/۱۴)

۶-۱-۱. اعطای ولایت الهی به نسل آینده

از دیدگاه امام علی (ع)، وراثت در این آیه تنها به جنبه مادی محدود نمی‌شود، بلکه به انتقال علم و مقام نبوت اشاره دارد. حضرت زکریا (ع) خواهان فرزندی است که نه تنها وارث مقام او باشد، بلکه استمراردهنده مسیر هدایت الهی در

میان مردم گردد (بحرانی، ۱۴۱۵، ج ۱، ص ۶۲۰).

۶-۱-۲. وراثت علم و هدایت الهی

امام صادق (ع) در تفسیر این آیه بیان می‌کنند که واژه «موال» به معنای وراثت معنوی و دینی است و صرفاً به امور مادی محدود نمی‌شود. این وراثت نشان‌دهنده استمرار هدایت نبوی و نقش محوری اهل بیت (ع) در انتقال معارف الهی است (بحرانی، ۱۴۱۵، ج ۳، ص ۶۹۸).

۶-۲. تحلیل آیه ۶ سوره مریم

آیه ۶ به موضوع وراثت معنوی و انتقال علم و هدایت از پیامبران به نسل آینده اشاره دارد:

«يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا»

۶-۲-۱. وراثت مقام نبوت و امامت

امام علی (ع) در تفسیر آیه «يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ» (مریم: ۶) فرموده‌اند که حضرت زکریا (ع) از خداوند درخواست فرزندی کرد که وارث علم و مقام نبوت و امامت باشد. این وراثت بر علوم الهی و معنوی تأکید دارد و نقش امامان معصوم (ع) در استمرار خط نبوت را روشن می‌سازد (بحرانی، ۱۴۱۵، ج ۳، ص ۷۱۱).

۶-۲-۲. نیاز به جانشینی شایسته برای هدایت جامعه

امام صادق (ع) بیان کرده‌اند که وراثت در اینجا به معنای ادامه راه پیامبران است. حضرت زکریا (ع) خواهان فردی بود که هدایت جامعه و حفاظت از اصول دین را بر عهده گیرد و بتواند علوم الهی را به نسل‌های آینده منتقل کند (حویزی، ۱۴۱۵، ج ۳، ص ۳۳۲).

۶-۲-۳. ارث بردن علم و کرامت الهی

امام باقر (ع) نیز تأکید دارند که درخواست حضرت زکریا (ع) تنها به معنای وراثت مادی نبوده، بلکه انتقال علم، هدایت، و مقام نبوت را در برمی‌گیرد. این درخواست در نهایت به مقام امامت اهل بیت (ع) اشاره دارد که به عنوان حاملان علم و هدایت الهی برای جامعه اسلامی ایفای نقش می‌کنند (قمی، ۱۴۰۴، ج ۲، ص ۴۸). بر اساس تأویلات اهل بیت (ع)، آیات ۵ و ۶ سوره مریم نشان‌دهنده درخواست حضرت زکریا (ع) برای وراثتی فراتر از امور مادی است. این آیات بر انتقال علم، حکمت، و مقام نبوت به نسل آینده تأکید دارند و بر نقش کلیدی ولایت در هدایت جامعه و حفاظت از معارف الهی اشاره می‌کنند. اهل بیت (ع)، به عنوان

وارثان حقیقی علوم الهی، در تفسیر این آیات جایگاه ولایت و نقش اساسی امامان معصوم (ع) را در استمرار هدایت الهی تبیین کرده‌اند.

۶-۳. آیه ۱۲ سوره مریم: ویژگی هدایت‌گری ولی الهی

«يَا يَحْيَىٰ خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ وَآتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا»

این آیه با خطاب به حضرت یحیی (ع)، جایگاه ویژه او را از کودکی نشان می‌دهد. تأویلات اهل بیت (ع) در تفاسیر قرآنی، به بررسی معانی عمیق این آیه پرداخته‌اند که در ادامه به تفصیل ارائه می‌شود:

۶-۳-۱. اعطای حکمت در کودکی

عبارت «وَأَتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا» به دریافت علم و حکمت الهی توسط حضرت یحیی (علیه السلام) در دوران کودکی اشاره دارد. امام باقر (ع) فرموده‌اند: «حضرت یحیی (ع) در کودکی به حکمت و علم الهی دست یافت، همان طور که عیسی (ع) در گهواره به مقام نبوت رسید.» این تأویل نشان‌دهنده درک و فهم عمیق معارف الهی توسط حضرت یحیی (ع) از همان سنین کودکی است (بحرانی، ۱۴۱۵ق: ۷۰۳/۱-۷۰۴).

۶-۳-۲. الگوگیری از معارف الهی با قدرت

عبارت «خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ» به معنای پذیرش جدی و اجرای قاطعانه تعالیم الهی است. امام رضا (ع) در تفسیر این آیه فرموده‌اند: «این خطاب نشان‌دهنده مأموریت حضرت یحیی (ع) از کودکی برای اجرای احکام الهی است، همان‌گونه که سایر انبیا مأموریت‌های ویژه‌ای داشتند.» این تأویل به جدیت و قاطعیت در عمل به دستورات الهی تأکید دارد (بحرانی، ۱۴۱۵ق: ۷۰۵/۳).

۶-۳-۴. مقایسه میان یحیی و عیسی (ع)

حضرت یحیی (ع) و حضرت عیسی (ع) در تفاسیر اهل بیت (ع) به عنوان پیامبرانی که در کودکی به مقام نبوت و حکمت نائل شدند، مقایسه شده‌اند. امام باقر (ع) می‌فرمایند: «عیسی (ع) در گهواره سخن گفت و حجت الهی شد، همان‌گونه که یحیی (ع) در کودکی وارث کتاب و حکمت شد» (حویزی، ۱۴۱۵ق: ۳۲۵/۳).

۶-۳-۵. پاکدامنی و معصومیت

حضرت یحیی (ع) به عنوان نمونه‌ای از پاکدامنی و معصومیت در تأویلات اهل بیت (ع) معرفی شده است. پیامبر اکرم (ص) فرموده‌اند: «هیچ انسانی نیست مگر آنکه خطا کرده باشد، جز یحیی بن زکریا که نه خطا کرد و نه نیتی

برای خطا داشت» (سیوطی، ۱۴۰۴ق: ۲۶۲/۴).

۶-۳-۶. خشیت الهی و عبادت

حضرت یحیی (ع) به دلیل خشیت الهی و عبادت بی وقفه اش به عنوان نماد بندگی خالص شناخته می شود. امام باقر (ع) بیان می کنند که حضرت یحیی (ع) از شدت خشیت الهی می گریست تا جایی که اشک هایش بر گونه هایش مجرا ایجاد کرده بود (بحرانی، ۱۴۱۵ق: ۷۰۳/۳).

این آیه نشان دهنده ویژگی های برجسته ولی الهی در کودکی، مانند دریافت حکمت، جدیت در عمل به دستورات الهی، پاکدامنی، خشیت الهی و الگوی بندگی خالص است. بر اساس تأویلات اهل بیت (ع)، حضرت یحیی (ع) به عنوان الگویی کامل برای بندگان الهی معرفی شده که از کودکی مسئولیت عظیمی بر عهده داشته است.

۶-۴. آیه ۴۱ سوره مریم: صدیقیت و ولایت

آیه ۴۱ سوره مریم به مقام برجسته «صدیقیت» و «نبوت» حضرت ابراهیم (ع) اشاره دارد:

«وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا»

این آیه بر جایگاه ویژه حضرت ابراهیم (ع) در هدایت امت تأکید دارد و در تأویلات اهل بیت (ع) به مقام «ولایت» تطبیق داده شده است. واژه «صدیق» در این آیه به معنای بالاترین درجه صداقت، اخلاص، و عصمت است که ویژگی پیامبران و اولیای الهی است. در روایات، این مقام در شخصیت امام علی (ع) به عنوان «صدیق اکبر» تجلی یافته است.

۷. تأویلات اهل بیت (ع)

۷-۱. صدیقیت و عصمت در اهل بیت (ع)

امام علی (ع) در روایات خود را به عنوان مصداق کامل «صدیق» معرفی کرده و این مقام را ویژگی ضروری برای ولایت و هدایتگری دانسته است. در تفسیر نورالثقلین، از امام صادق (ع) نقل شده که این آیه درباره اولیای الهی سخن می گوید، کسانی که همانند حضرت ابراهیم (ع)، در صداقت و اطاعت محض از امر الهی، بی نظیرند (حویزی، ۱۴۱۵ق: ۵۶۳/۳).

۷-۲. صدیقیت به عنوان مقامی ویژه برای پیامبران و امامان معصوم (ع)

علامه طباطبایی در تفسیر المیزان، مقام «صدیقیت» را به درجه ای از قرب الهی

تفسیر کرده‌اند که تنها پیامبران و امامان معصوم (ع) به آن دست می‌یابند. ایشان این مقام را بنیان عصمت و شایستگی برای هدایت امت دانسته و آن را مرتبط با مفهوم ولایت می‌دانند (طباطبایی، ۱۳۹۳: ۲۶۴/۴).

۸. ارتباط صدیقیت با مقام ولایت

۸-۱. تطبیق صدیقیت با مقام ولایت امامان معصوم (ع)

اهل بیت (ع) مفهوم «صدیقیت» را در این آیه با مقام «ولایت» تطبیق داده‌اند. آنان بر این باورند که امام علی (ع) و سایر امامان معصوم (ع)، وارثان معنوی حضرت ابراهیم (ع) هستند. این تأویل نشان می‌دهد که امامان معصوم (ع)، همانند پیامبران، دارای عصمت، صداقت، و بالاترین درجه قرب الهی هستند. این ویژگی‌ها آنان را شایسته مقام هدایت و ولایت کرده است (بحرانی، ۱۴۱۵ق: ۶۹۷/۳؛ طباطبایی، ۱۳۹۳: ۲۶۳/۱۶).

آیه ۴۱ سوره مریم با تأکید بر مقام «صدیقیت» و «نبوت» حضرت ابراهیم (ع)، جایگاه ویژه‌ای را برای هدایت‌گران الهی ترسیم می‌کند. در تأویلات اهل بیت (ع)، این مقام به شخصیت امامان معصوم (ع) تعمیم داده شده و به عنوان معیاری برای شایستگی آنان در هدایت و ولایت معرفی شده است. ارتباط صدیقیت با ولایت، نشان‌دهنده استمرار خط هدایت الهی از طریق امامان معصوم (ع) است.

۹. آیه ۵۸ و ۵۹ سوره مریم: (ویژگی‌های اولیای الهی و خلف ناصالح)

«أُولَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مِنْ ذُرِّيَةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَائِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا».

آیه ۵۸ سوره مریم بر گروهی از برگزیدگان الهی اشاره دارد که نعمت هدایت، بندگی و قرب الهی به آنان اعطا شده است. اهل بیت (ع) در تأویلات خود این آیه را به امامان معصوم (ع) و اولیای الهی تطبیق داده‌اند و معانی عمیقی برای آن ذکر کرده‌اند.

۹-۱. تفسیر نعمت الهی

در تأویلات اهل بیت (علیهم‌السلام)، نعمت الهی به معنای «ولایت» و «هدایت» است. این نعمت شامل استمرار هدایت الهی در میان انسان‌ها از طریق انبیا و امامان است. امام صادق (علیه‌السلام) در تفسیر این آیه فرموده‌اند: «ما اهل بیت همان کسانی هستیم که خداوند نعمت ولایت را به ما عطا کرد» (بحرانی، ۱۴۱۵ق: ۱۴۱۵).

۱۲۴/۲) این تأویل بر پیوند عمیق میان نبوت و ولایت تأکید دارد، به طوری که ولایت ادامه‌دهنده و تکمیل‌کننده هدایت انبیا است.

نظر امام موسی کاظم (ع): ایشان فرموده‌اند: «ما ذریه ابراهیم و کسانی هستیم که همراه نوح حمل شدیم. ما صفوه الله هستیم و شیعیان ما کسانی هستند که خداوند آنان را به مودت ما هدایت و برای دین ما برگزیده است» (همان، ۱۴۱۵: ج ۷۲۳/۳)

۹-۲. مصداق «وَمَمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا»

هدایت و اجتناب: امامان معصوم (ع) این عبارت را به خود و شیعیانشان تطبیق داده‌اند:

نظر امام باقر (ع): ما هادیان و برگزیدگان الهی هستیم و شیعیان ما کسانی هستند که خداوند آنان را به محبت ما هدایت کرده است» (همان).
در تفسیر مجاهد، واژه «اجتناب» به معنای «خالص کردن» و «برگزیدن» آمده است. (سیوطی، ۱۴۰۴: ۲۷۷/۴).

۹-۳. خضوع و خشوع در برابر آیات الهی

- **ویژگی برگزیدگان:** این آیه بر ویژگی خشوع و خضوع برگزیدگان الهی تأکید دارد: امام زین العابدین (ع): هنگام تلاوت آیه «إِذَا تُلِيٰ عَلَيْهِمَا آيَاتُ الرَّحْمٰنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَّكَبِيْرًا» به سجده می‌رفتند و فرمودند: «این آیه در شأن ما اهل بیت نازل شده است» (بحرانی، ۱۴۱۵، ج ۳، ص ۷۲۳؛ نور الثقلین، ۱۴۱۵، ج ۳، ص ۳۵۱).
عمر بن خطاب پس از تلاوت این آیه سجده کرد و گفت: «این سجده است، اما کجاست گریه؟» (سیوطی، ۱۴۰۴: ۲۷۷/۱؛ طبری، ۱۴۱۲: ۱۵، ۵۶۶).

۹-۴. نعمت در نسل انبیا

این آیه به انبیا بزرگ الهی اشاره دارد که از نسل آدم (ع)، نوح (ع)، ابراهیم (ع) و اسرائیل (یعقوب) (ع) بودند:

- نظر السدی: مصداق این انبیا شامل ادريس، نوح، ابراهيم، اسماعيل، اسحاق، يعقوب، موسی، هارون، زکریا، یحیی و عیسی (ع) هستند (سیوطی، ۱۴۰۴: ۲۷۷/۴).

۹-۵. مقایسه برگزیدگان و خلف ناخلف

تفاوت با خلف ناخلف: آیه به کسانی اشاره می‌کند که پس از این برگزیدگان آمدند، نماز را ضایع کردند و از شهوت‌ها پیروی نمودند:

-امام موسی کاظم (ع): «خلف ناخلف به مجازاتی سخت گرفتار می شوند، اما برای آنان که توبه کنند و به مودت اهل بیت ایمان آورند، بخشش و ورود به بهشت تضمین شده است» (بحرانی، ۱۴۰۱۵: ۳/ ۷۲۳)

۹-۶. دعوت به گریه و تضرع

۹-۶-۱. دستور پیامبر (ص)

قرآن بخوانید و گریه کنید، و اگر نمی توانید گریه کنید، خود را به گریه وادارید» (فیض کاشانی ۱۴۱۵: ۳/ ۲۸۶؛ قمی مشهدی، ۱۳۶۷: ۱/ ۲۴۷).

آیه مذکور به جایگاه برگزیدگان الهی از نسل انبیا و اهل بیت (ع) اشاره دارد که به هدایت، خشوع و خضوع در برابر آیات الهی مزین بودند. این آیه تأکیدی است بر استمرار هدایت الهی از طریق انبیا و امامان و دعوتی است به تبعیت از آنان برای رستگاری. اهل بیت (ع) در تأویلات خود، نعمت الهی را به ولایت و هدایت معنوی در جامعه اسلامی تطبیق داده و تأکید دارند که ولایت ادامه دهنده و تکمیل کننده هدایت انبیا است.

۱۰. آیه ۵۹ سوره مریم

«فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ عَذَابًا»

این آیه به نسل های بعدی اشاره دارد که در پی پیامبران و صالحان آمده اند و در نتیجه از مسیر راست هدایت منحرف شده و نماز را ضایع کرده و به دنبال خواهش های نفسانی خود رفته اند. در تأویلات اهل بیت (ع)، این آیه به گمراهی کسانی مربوط می شود که از مسیر ولایت اهل بیت (ع) منحرف شده اند و در نتیجه، به ضلالت و گمراهی دچار خواهند شد. در ادامه، به تأویلات مختلف این آیه از منظر اهل بیت پرداخته می شود:

۱۱. تأویلات اهل بیت (ع)

این آیه به دو گروه مهم اشاره دارد:

۱. **خلف صالح:** کسانی که از انبیاء و اولیای الهی پیروی کرده و راه هدایت را ادامه دادند.

۲. **خلف ناصالح:** کسانی که بعد از انبیاء و اولیای الهی آمدند و از هدایت منحرف شده، نماز را ضایع کردند و به دنبال هواهای نفسانی رفتند.

اهل بیت (ع) در تأویلات خود، «خلف ناصالح» را به کسانی تطبیق داده اند که از ولایت اهل بیت (ع) روی گردان شدند و با کنار گذاشتن امامان معصوم (ع)،

مسیر هدایت الهی را منحرف کردند. در تفسیر نورالثقلین از امام باقر (ع) نقل شده است که این آیه درباره کسانی است که حق ولایت اهل بیت (ع) را نادیده گرفتند و به جای تبعیت از امامان، به هوای نفس خود عمل کردند (حویزی، ۱۴۱۵ق: ۵۶۸/۳).

۱۱-۱. گمراهی نسل‌های بعدی از ولایت اهل بیت (ع)

نظر امام علی (ع): امام علی (علیهم السلام) در تفسیر این آیه فرموده‌اند که این آیه به کسانی اشاره دارد که پس از پیامبر (ص) از ولایت اهل بیت (ع) پیروی نکردند و به دنبال تمایلات دنیوی خود رفتند. این افراد نمازشان را ضایع کرده و از شهوت‌ها پیروی کردند، در حالی که باید به ولی خدا ایمان می‌آوردند و از دستورات اهل بیت (ع) پیروی می‌کردند (بحرانی، ۱۴۱۵: ۷۴۱/۱).

۱۱-۲. ضایع کردن نماز و پیروی از شهوت‌ها

نظر امام صادق (ع): امام صادق (ع) در تفسیر این آیه می‌فرمایند که «ضایع کردن نماز» به معنای ترک نماز یا انجام آن به طور غیرمستمر است. پیروی از شهوت‌ها نیز اشاره به پیروی از تمایلات دنیوی و بی‌توجهی به دستورات الهی است. امامان معصوم (ع) تأکید دارند که کسانی که به دنبال این تمایلات رفته و از مسیر ولایت اهل بیت (ع) منحرف شوند، به عذاب خواهند رسید (بحرانی، ۱۴۱۵: ۷۴۱/۳؛ فیض کاشانی، ۱۴۱۵: ۱۸۰/۲).

۱۱-۳. مفهوم «غی» و پیامدهای آن

نظر امام باقر (ع): امام باقر (ع) درباره کلمه «غی» که در آیه آمده است، فرموده‌اند که «غی» به معنای جهنم و عذاب است. افرادی که نماز را ضایع کرده و از شهوت‌ها پیروی کرده‌اند، در نهایت در جهنم قرار خواهند گرفت. این تأویل نشان‌دهنده پیامدهای انحراف از راه اهل بیت (ع) و گمراهی است (حویزی، ۱۴۱۵: ۲۴۸/۲).

۱۱-۴. انحراف از مسیر اهل بیت (ع) و پیامد آن

نظر امام علی (ع): ایشان در تفسیر این آیه فرموده‌اند که «کسانی که از ولایت اهل بیت (ع) فاصله گرفتند و راه‌های دنیا و هوای نفس را دنبال کردند، همان‌ها هستند که به ضلالت و گمراهی دچار خواهند شد و در قیامت از رحمت الهی دور خواهند ماند» (بحرانی، ۱۴۱۵: ۷۴۱/۳).

آیه ۵۹ سوره مریم در تأویلات اهل بیت (ع) به گمراهی کسانی اشاره دارد که بعد

از پیامبران و اهل بیت (ع) از ولایت و هدایت آنان پیروی نکردند و به دنبال خواهش‌های نفسانی رفتند. این آیه نشان‌دهنده اهمیت پیروی از ولایت اهل بیت (ع) به عنوان مسیر هدایت و نجات از ضلالت است. اهل بیت (ع) تأکید دارند که انحراف از این مسیر به عذاب و گمراهی منتهی خواهد شد.

۱۲. بررسی آیات مرتبط با نبوت حضرت موسی (ع) و مقایسه با شأن و مقام ولایت اهل بیت (ع) در سوره طه

قرآن کریم در آیات متعددی به نبوت حضرت موسی (ع) اشاره کرده و ویژگی‌های خاص او همچون برگزیدگی، دریافت وحی، و هدایت امت را بیان کرده است. آیه «وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي» (طه: ۴۱) بر مقام ویژه او برای هدایت تأکید دارد و آیات ۹ تا ۱۲ سوره طه، آغاز مأموریت نبوت او را در وادی مقدس طوی بیان می‌کنند (طه: ۹-۱۲، ۴۱). همچنین، آیات ۲۹ تا ۳۲ سوره طه به درخواست موسی (ع) برای یاری هارون در ابلاغ پیام الهی اشاره دارند که در تأویلات اهل بیت (ع)، بر نقش امام علی (ع) به عنوان وزیر و وصی پیامبر تطبیق داده شده است (بحرانی، ۱۴۱۵ق: ۶۹۷/۳؛ طباطبایی، ۱۳۷۴: ۱۶/۲۹۵). آیه ۱۲۳ سوره طه نیز استمرار هدایت الهی از طریق راهنمایان الهی را برجسته می‌کند (طه: ۱۲۳).

در مقایسه، مقام ولایت اهل بیت (ع) با صفاتی همچون عصمت، برگزیدگی الهی، و ارتباط ناگسستنی با قرآن، ادامه‌دهنده رسالت نبوی است و جایگاهی جامع‌تر در هدایت امت اسلامی دارد (کلینی، ۱۴۰۷: ۳/۲۴؛ طباطبایی، ۱۳۹۳: ۱۶/۲۹۵). این تطبیق بر اهمیت اهل بیت (ع) در استمرار خط هدایت الهی و رهبری جامعه اسلامی تأکید می‌کند.

۱۳. آیه ۹ سوره طه: حدیث موسی و مقام قرب الهی

«وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَى»

این آیه به عنوان مقدمه‌ای برای روایت نبوت حضرت موسی (ع)، به مقام قرب الهی و ارتباط خاص پیامبران و اولیای الهی با پروردگار اشاره دارد.

۱۳-۱. حدیث موسی به معنای ولایت الهی

امام صادق (ع) فرمودند که اشاره به «حدیث موسی» تنها محدود به داستان نبوت موسی (علیه السلام) نیست، بلکه نمادی از هدایت الهی و ارتباط ویژه اولیای الهی با خداوند است. ایشان این آیه را به مقام ولایت اهل بیت (ع) تأویل کرده‌اند (کلینی، ۱۴۰۷: ۱/۲۴۶).

۱۳-۲. تأویل فرازمانی آیه

علامه طباطبایی این آیه را به عنوان زمینه‌ای برای بیان عظمت وحی و مقام نبوت تفسیر کرده و معتقد است که داستان موسی (ع) الگویی برای هدایت الهی در طول تاریخ است که در اهل بیت (ع) نیز به کمال رسیده است (طباطبایی، ۱۳۹۳: ۲۸۵/۱۶).

۱۳-۳. تسلی پیامبر اکرم (ص)

در تفسیر طبرسی، این آیه به عنوان یادآوری و تسلی برای پیامبر اکرم (ص) آمده است. داستان موسی (ع) به پیامبر اسلام (ص) نشان می‌دهد که همان‌طور که موسی (ع) در برابر سختی‌ها صبر کرد و پیروز شد، او نیز باید صبر پیشه کند (طبرسی، ۱۳۷۲: ۹/۳).

۱۴. آیه ۱۰ سوره طه: آتش به عنوان نماد هدایت الهی

«إِذْ رَأَىٰ نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّي آتِيكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ أَوْ أَجْدٍ عَلَىٰ النَّارِ هُدًى»

۱۴-۱. نماد هدایت الهی

امام باقر (ع) فرمودند که آتش در این آیه نمادی از روشنایی و هدایت الهی است. حضرت موسی (ع) به واسطه این آتش، راهی برای هدایت قوم خود جستجو می‌کرد (بحرانی، ۱۴۱۵ق: ۷۵۷/۳).

۱۴-۲. وسیله رفع سرما

امام باقر (ع) همچنین فرموده‌اند که حضرت موسی (ع) شعله‌ای از آتش را برای رفع سرما و آسایش اهل خود جستجو می‌کرد (بحرانی، ۱۴۱۵ق: ۷۵۸/۳).

۱۴-۳. جستجو برای یافتن مسیر روشن

امام صادق (ع) در تأویلی دیگر، آتش را نمادی از تلاش برای یافتن مسیر هدایت الهی دانسته‌اند و تأکید کردند که موسی (ع) از آتش به عنوان وسیله‌ای برای رفع مشکلات و یافتن هدایت بهره برد (فیض کاشانی، ۱۴۱۵ق: ج/۳۰۱).

۱۵. آیه ۱۱ سوره طه: فراخوان الهی و آغاز وحی

«فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ يَا مُوسَىٰ»

۱۵-۱. فراخوان الهی و ارتباط ویژه با خداوند

امام صادق (ع) در تفسیر این آیه، این ندا را به عنوان نمادی از رابطه ویژه خداوند با بندگان برگزیده‌اش تفسیر کردند. ایشان تأکید کردند که همان‌طور که

موسی (ع) با این ندا به نبوت رسید، اما امن معصوم (ع) نیز به دلیل عصمت و علم لدنی، مستقیماً تحت هدایت الهی هستند (کلینی، ۱۴۰۷ق: ۲۵۰/۱).

۱۵-۲. الگوی ارتباط الهی

علامه طباطبایی بیان می‌کند که این ارتباط میان خداوند و موسی (ع)، الگویی برای ولایت امامان معصوم (ع) است. این فراخوان الهی نمادی از مسئولیت هدایت معنوی و ارتباط مستقیم با خداوند است که در شخصیت امامان معصوم نیز تجلی یافته است (طباطبایی، ۱۳۹۳: ۱۶/۲۹۲).

آیات ۹ تا ۱۱ سوره طه به مفاهیمی عمیق همچون مقام قرب الهی، هدایت معنوی، و ارتباط خاص با پروردگار اشاره دارند. این آیات در تأویلات اهل بیت (ع) به عنوان الگوهایی برای ولایت و هدایت معنوی تفسیر شده و به نقش ویژه امامان معصوم (ع) در استمرار خط نبوت و هدایت جامعه اسلامی تأکید دارند.

۱۶. بررسی آیه ۱۲ سوره طه: خلع نعلین و آمادگی برای قرب الهی

﴿إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طَوًى﴾

این آیه به یکی از لحظات سرنوشت‌ساز وحی الهی به حضرت موسی (ع) اشاره دارد. خداوند در این آیه به حضرت موسی (ع) دستور می‌دهد که کفش‌های خود را از پا درآورد، زیرا در وادی مقدس طوی قرار دارد. این دستور به معنای آمادگی برای قرب الهی و رهایی از هرگونه وابستگی مادی است. مفهوم «واد مقدس طوی» در این آیه به عنوان نمادی از جایگاهی تفسیر شده است که انسان به نزدیکی ویژه‌ای به خداوند نائل می‌شود.

۱۷- تأویلات اهل بیت (ع)

۱-۱۷. خلع نعلین از پوست حمار مرده

امام صادق (ع) فرمودند که خداوند به حضرت موسی (ع) دستور داد کفش‌های خود را درآورد، زیرا از پوست حمار مرده ساخته شده بود (بحرانی، ۱۴۱۵ق: ۷۵۷/۳؛ فیض کاشانی، ۱۴۱۵ق: ۳/۳۰۱).

۲-۱۷. ترک دو نوع ترس

در روایت دیگری از امام صادق (ع)، فرمان «فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ» به معنای کنار گذاشتن دو ترس تفسیر شده است:

ترس از نابودی خانواده‌اش: موسی (ع) همسر خود را در حال زایمان ترک کرده بود و از سرنوشت خانواده‌اش می‌ترسید.

ترس از فرعون: موسی (ع) از دشمنی فرعون نگران بود (بحرانی، ۱۴۱۵ق: ۳/ ۷۵۸؛ فیض کاشانی، ۱۴۱۵ق: ۳/ ۳۰۲).

۱۷-۳. کنایه از رهایی از تعلقات دنیوی

امام حجت (ع) بیان داشتند که این آیه به حضرت موسی (ع) دستور می‌دهد محبت خانواده را از دل خود بیرون کند و آن را برای خداوند خالص نماید. این فرمان برای تأکید بر اخلاص کامل موسی (ع) صادر شده است (بحرانی، ۱۴۱۵ق: ۳/ ۷۵۸؛ فیض کاشانی، ۱۴۱۵ق: ۳/ ۳۰۲).

۱۷-۴. قداست وادی مقدس

پیامبر اکرم (ص) در پاسخ به چرایی نام‌گذاری این وادی به «واد مقدس» فرمودند که این وادی جایگاه پاک شدن ارواح و برگزیدگی فرشتگان بوده است (فیض کاشانی، ۱۴۱۵ق: ۳/ ۳۰۲؛ قمی مشهدی، ۱۳۶۷ش: ۸/ ۲۹۷).

۱۷-۵. ارتباط با مقام نبوت

امام صادق (ع) فرمودند که موسی (ع) در پی یافتن شعله‌ای برای خانواده‌اش بود، اما این سفر به دریافت مقام نبوت و وحی ختم شد. این تحول به مثابه یافتن چیزی بزرگ‌تر از آنچه انتظار می‌رفت، تفسیر شده است (قمی مشهدی، ۱۳۶۷ش: ۶۳/۱۰).

۱۷-۶. رفع هرگونه سوءتفاهم درباره نعلین

امام حجت (ع) تأکید کردند که فرمان خلع نعلین نباید به عنوان ناپاکی نعلین موسی (ع) یا ناآگاهی او از احکام برداشت شود، زیرا موسی (ع) آگاه به حلال و حرام بود. این دستور نمادین بوده و به جدایی از تعلقات دنیوی و آمادگی برای وحی اشاره دارد (بحرانی، ۱۴۱۵: ۳/ ۷۵۸؛ فیض کاشانی، ۱۴۱۵ق: ۳/ ۳۰۲).

۱۷-۷. خروج از دو خوف به سوی توکل کامل

طبق روایت، خداوند به موسی (ع) دستور داد که از دو ترس خود رها شود:
- ترس از نابودی خانواده.
- ترس از دشمنی فرعون.
این رهایی از خوف، نمادی از توکل کامل به خداوند است (قمی مشهدی، ۱۳۶۷ش: ۸/ ۲۹۷).

۱۷-۸. خلع نعلین به معنای تواضع کامل در برابر خداوند

در برخی روایات، خلع نعلین به معنای کنار گذاشتن هرگونه تکبر و نشانه‌های

تعلق دنیوی تفسیر شده است. این فرمان به حضرت موسی (ع) دستور می دهد تا در وادی مقدس طوی با نهایت خضوع و تواضع در برابر خداوند حاضر شود (حویزی، ۱۴۱۵ق: ۳/۳۰۱).

۱۹. آیات ۲۹ تا ۳۲ سوره طه: تعیین وزیر و یاور برای استمرار رسالت

«وَأَجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِّنْ أَهْلِ هَارُونَ أَخِي أَشَدُّ بِهِ أَزْرًا وَأَشْرِكُهُ فِي أَمْرِي.....»
این آیات به درخواست حضرت موسی (ع) از خداوند برای انتخاب وزیر و یاور از اهل خود (هارون) اشاره دارد. اهل بیت (ع) این آیات را به مقام ولایت امام علی (ع) تطبیق داده اند.

۱۹-۱. تطبیق هارون با امام علی (علیه السلام)

امام صادق (ع) فرمودند: همان گونه که هارون وزیر موسی (ع) بود، امام علی (ع) نیز وزیر پیامبر اکرم (ص) در انجام رسالت الهی و استمرار هدایت امت است. پیامبر اکرم (ص) نیز فرمودند:
«أَنْتَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَأَنْبِيَّ بَعْدِي» (کلینی، ۱۴۰۷ق: ۱/۲۸۴).

۱۹-۲. شریک شدن در امر رسالت

عبارت «وَأَشْرِكُهُ فِي أَمْرِي» در تأویلات اهل بیت (ع) به معنای همراهی در مسئولیت هدایت و ولایت است. این مفهوم در منابعی همچون تفسیر البرهان (بحرانی، ۱۴۱۵ق: ۳/۷۶۲) و کنز الدقائق (قمی مشهدی، ۱۳۶۷ش: ۸/۳۰۷) ذکر شده است. آیات ۱۲ و ۲۹-۳۲ سوره طه، در کنار بیان مقام حضرت موسی (ع)، به مفاهیمی عمیق تر در رابطه با ترک تعلقات دنیوی، تواضع، و نقش یاوران در استمرار هدایت الهی اشاره دارند. اهل بیت (ع) این آیات را به مفاهیم ولایت و نقش امامان معصوم (ع) در هدایت امت تطبیق داده و بر اهمیت جدایی از مادیات برای رسیدن به مقام قرب الهی تأکید کرده اند.

۲۰- آیه ۴۱ سوره طه: اصطفاء و تربیت خاص الهی

«وَأَصْطَفَيْتَكَ لِنَفْسِي»

این آیه به برگزیدگی و تربیت خاص حضرت موسی (ع) توسط خداوند اشاره دارد. اصطناع در اینجا به معنای آماده سازی و تربیت ویژه برای انجام مأموریتی خاص است. اهل بیت (ع) این آیه را به تربیت ویژه الهی برای مقام ولایت تطبیق داده اند.

در تأویلات اهل بیت (ع)، امامان معصوم (ع) نیز همانند حضرت موسی (ع) از

طریق علم لدنی و عصمت، برای هدایت جامعه بشری پرورش یافته‌اند. آنان وارثان این مقام الهی بوده و واسطه‌های فیض الهی در هدایت جامعه اسلامی هستند (حویزی، ۱۴۱۵ق: ۵۴۰/۳).

۲۱- آیه ۱۲۳ سوره طه: هدایت الهی و استمرار آن

«فَأَمَّا يَا تَبِيتُكُمْ مِثِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى»

این آیه بر اهمیت هدایت الهی و تبعیت از آن تأکید دارد. در تأویلات اهل بیت (ع)، هدایت در این آیه به معنای هدایت خاص و به مصداق امامان معصوم (ع) تأویل شده است. آنان واسطه‌های فیض الهی و رهبران حقیقی امت هستند که استمرار خط هدایت الهی را پس از انبیا تضمین می‌کنند.

۲۱-۱. تعریف هدایت و تبعیت از ائمه (ع)

امام صادق (ع) در تفسیر این آیه فرمودند: «منظور از «اتباع هدایت»، ایمان به ائمه (ع) و تبعیت از دستورات آنان با اطاعت کامل است.» هر کس که از امامان پیروی کند و به دستورات آنان عمل نماید، از گمراهی و شقاوت‌رهای یافته و به هدایت الهی دست می‌یابد (بحرانی، ۱۴۱۵ق: ۷۸۴/۳).

۲۱-۲. ایمان به ائمه و پیروی از دستورات آنان

امام صادق (ع) تأکید دارند که پیروی از هدایت الهی به معنای ایمان به مقام امامت و عمل به دستورات امامان معصوم (ع) است. این مقام مسئولیت‌رهدی جامعه اسلامی و هدایت آن به سوی اهداف الهی را بر عهده دارد (فیض کاشانی، ۱۴۱۵ق: ۳۲۵/۳).

۲۱-۳. گمراهی از مسیر الهی و پیروی از هوای نفس

امام موسی کاظم (ع) در تفسیر آیه «وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا» فرمودند که این آیه به کسانی اشاره دارد که از یاد خداوند و آموزه‌های الهی فاصله گرفته و به پیروی از هوای نفس می‌پردازند. چنین افرادی در زندگی دنیوی خود دچار مشقت و سختی شده و در آخرت نیز عذاب الهی در انتظارشان است (حویزی، ۱۴۱۵ق: ۴۰۵/۳).

۲۱-۴. تغییر در خود انسان برای تغییر در وضعیت جامعه

امام صادق (ع) در تفسیر آیه «إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ» بیان داشتند که تغییر وضعیت جامعه زمانی امکان‌پذیر است که افراد ابتدا خود را اصلاح کنند. این تغییر درونی مقدمه‌ای برای اصلاح جامعه و حرکت به سوی

بهبود است (بحرانی، ۱۴۱۵ق: ۳/ ۷۸۵).

این تأویلات بیان می‌کند که پیروی از هدایت الهی و دستورات ائمه (ع) کلید نجات از گمراهی و شقاوت است و باید با تغییر در خود، تغییرات مثبتی را در جامعه رقم زد.

نتیجه‌گیری

این پژوهش تأویلات اهل بیت (ع) در آیات منتخب سوره‌های طه و مریم را بررسی و در چهار دسته طبقه‌بندی کرده است. آیات مورد بررسی در هر دسته به شرح زیر است:

۱. تأویل معنوی-رمزی:

- آیه ۱۲ سوره طه: خلع نعلین به تزکیه و آماده‌سازی برای مقام قرب الهی تأویل شده است.

- آیه ۴۱ سوره طه: عبارت «وَاصْطَلَعْتَكَ لِنَفْسِي» به تربیت خاص الهی برای پذیرش مقام ولایت اشاره دارد.

- آیات ۵ و ۶ سوره مریم: مفهوم «ارث» به انتقال علم و ولایت تأویل شده است که استمرار هدایت الهی را نشان می‌دهد.

۲. تأویل تشبیهی-تمثیلی:

- آیات ۲۹-۳۲ سوره طه: درخواست موسی (ع) برای داشتن یآوری از اهل خود (هارون)، بر نصب امام علی (ع) به عنوان وزیر و وصی پیامبر تطبیق داده شده است.

- آیه ۱۲ سوره مریم: حکمت یحیی (ع) در کودکی به عصمت و علم امامان معصوم (ع) حتی در سنین پایین تطبیق داده شده است.

- آیه ۴۱ سوره مریم: مفهوم «صدیقیت» به امام علی (ع) به عنوان صدیق اکبر و جایگاه ولایت او تطبیق داده شده است.

۲- تأویل مصداقی:

- آیه ۱۲۳ سوره طه: «هدایت» در این آیه به امامان معصوم (ع) به عنوان هادیان بشریت تأویل شده است.

- آیات ۵۸ و ۵۹ سوره مریم: اولیای الهی در این آیات به امامان معصوم (ع) تطبیق داده شده‌اند و در مقابل، خلف ناصالح به کسانی که از مسیر ولایت دوری می‌کنند، اشاره دارد.

۳. جری و تطبیق:

- آیات ۵۸ و ۵۹ سوره مریم: این آیات درباره اولیای الهی و انحراف خلف ناصالح بر مصادیق متعددی در تاریخ تطبیق شده‌اند.

- آیات ۵ و ۶ سوره مریم: مفهوم وراثت در این آیات، بر امامان معصوم (ع) به عنوان وارثان حقیقی علم و ولایت تطبیق یافته است.

- آیه ۴۱ سوره طه: عبارت «وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي» نیز به مقام امامان معصوم (ع) و پرورش خاص الهی برای هدایت جامعه در دوره‌های مختلف تطبیق داده شده است. این پژوهش نشان داد که اهل بیت (ع) در جایگاه راهنمایان واقعی بشر، نقش کلیدی در انتقال مفاهیم عمیق قرآنی دارند. تأویلات آنان درک جامعی از ولایت، به عنوان استمرار هدایت الهی، فراهم می‌کند و عمق مفاهیم قرآنی را روشن می‌سازد. همچنین، ولایت، به عنوان یکی از ارکان اساسی هدایت الهی، توسط اهل بیت (ع) به نحوی تبیین شده است که پیوند میان قرآن، نبوت، و هدایت امت را در تمام ابعاد آشکار می‌کند. این پژوهش تأکید می‌کند که بدون درک تأویلات اهل بیت (ع)، فهم عمق مفاهیم ولایی قرآن ناقص خواهد بود.

جدول ۱: دسته‌بندی آیات و نوع تأویلات اهل بیت (ع)

این جدول به دسته‌بندی آیات بر اساس سوره، شماره آیه، و نوع تأویلات می‌پردازد:

سوره	آیه	نوع تأویل
طه	۱۲	تأویل معنوی- رمزی
طه	۴۱	تأویل معنوی- رمزی
مریم	۵-۶	تأویل معنوی- رمزی
طه	۲۹-۳۲	تأویل تشبیهی- تمثیلی
مریم	۱۲	تأویل تشبیهی- تمثیلی
مریم	۴۱	تأویل تشبیهی- تمثیلی
طه	۱۲۳	تأویل مصداقی
مریم	۵۸-۵۹	تأویل مصداقی
مریم	۵۸-۵۹	جری و تطبیق
مریم	۵-۶	جری و تطبیق
مریم	۴۱	جری و تطبیق
طه	۴۱	جری و تطبیق

جدول ۲: مفاهیم تائولات اهل بیت (ع) درباره ولایت

نوع تائولیت	سوره	آیه	مفهوم تائولیتی
تائولیت معنوی-رمزی	طه	۱۲	خلع نعلین به عنوان نماد تزکیه و آماده سازی معنوی برای قرب الهی و پذیرش ولایت.
تائولیت معنوی-رمزی	طه	۴۱	برگزیدگی و تربیت خاص الهی برای هدایت و ولایت، تطبیق با امامان معصوم (ع).
تائولیت معنوی-رمزی	مریم	۵-۶	وراثت معنوی به انتقال علم، حکمت، و ولایت، تطبیق با امامان معصوم (ع).
تائولیت تشبیهی-تمثیلی	طه	۲۹-۳۲	درخواست موسی (ع) برای وزیر (هارون)، تطبیق با نقش امام علی (ع) در اسلام.
تائولیت تشبیهی-تمثیلی	مریم	۱۲	حکمت یحیی (ع) در کودکی، تشبیه به مقام علمی و عصمت امامان معصوم (ع).
تائولیت تشبیهی-تمثیلی	مریم	۴۱	مفهوم «صدیقیت» تطبیق با امام علی (ع) به عنوان صدیق اکبر و مقام ولایت.
تائولیت مصداقی	طه	۱۲۳	«هدایت» در این آیه به امامان معصوم (ع) به عنوان هادیان پس از پیامبران.
تائولیت مصداقی	مریم	۵۸-۵	اولیای الهی تطبیق با امامان معصوم (ع)، و خلف ناصالح به دشمنان ولایت اشاره دارد.
جری و تطبیق (بیان مصادیق مطلق)	مریم	۵-۶	مقام وراثت معنوی (علم و حکمت) و استمرار هدایت الهی از طریق امامان معصوم (ع).
جری و تطبیق (بیان مصادیق مطلق)	طه	۱۲۳	هدایت الهی از طریق امامان معصوم (ع) به عنوان هادیان است.
جری و تطبیق (بیان مصادیق عام)	مریم	۵۸	توصیف ویژگی های اولیای الهی و مصداق کامل آن ها در امامان معصوم (ع).
جری و تطبیق (بیان مصادیق عام)	طه	۲۹-۳۲	درخواست موسی (ع) برای وزیر و یاور (هارون)، تطبیق با نقش امام علی (ع) در اسلام.

منابع

قرآن

- نهج البلاغه، گردآوری شریف رضی، (۱۳۸۶ هـ ش)، ترجمه حسین انصاریان، تهران: پیام آزادی.
- ابن تیمیه، احمد بن عبدالحلیم، (۱۴۲۶ هـ). التفسیر الکبیر، چاپ عبدالرحمان، بیروت.
- ابن فارس، احمد بن فارس، (۱۴۰۴ هـ). مکتب العالم الاسلامی، قم: مکتب العالم الاسلامی.
- ابن منظور، محمد بن مكرم، (۱۴۱۴ هـ). لسان العرب، بیروت: دار صادر.
- اخوان مقدم، زهره، (۱۳۹۸). «وجه معنایی تأویل در روایات اهل بیت (علیهم السلام) و مسئله بطن قرآن»، پژوهشنامه تأویلات قرآنی، دوره دوم، شماره ۳، صفحات ۴۵-۶۵.
- آراسته، مهدی؛ نجارزادگان، فتح الله؛ مسعودی، عبدالهادی و احمدی، محمدحسن، (۱۳۹۹). «باطن ولایی قرآن و روایات تأویل گر آیات به مقامات ائمه (ع)»، دوفصلنامه امامت پژوهی، دوره ۱۰، شماره ۲.
- ازهری، محمد بن احمد، (۱۴۲۱ هـ). تهذیب اللغة، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- استرآبادی، شرف الدین حسینی، (۱۴۰۹ هـ). تأویل الآیات الظاهره فی فضائل العتره الطاهره، الناشر: جماعه المدرسین.
- بحرانی، سید هاشم، (۱۴۲۰ هـ). البرهان فی تفسیر القرآن، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- چرجانی، عبدالقادر، (۱۴۱۵ هـ). الوجوه والنظائر، بیروت: دار صادر.
- حلبی، علی بن ابی طالب، (۱۳۸۹). تفسیر آیات ولایت، تهران: نشر نهضت.
- خمینی، روح الله، (۱۳۹۱ هـ). تفسیر سوره حمد، قم: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- دارمی، عبدالرحمن، (۱۴۲۰ هـ). تفسیر الاحکام، بیروت: دار المعرفه.
- رازی، فخرالدین، (۱۴۰۰ هـ). مفاتیح الغیب، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- سیوطی، جلال الدین، (۱۴۱۰ هـ). الاتقان فی علوم القرآن، بیروت: دار الحدیث.
- طبرسی، فضل الله، (۱۳۹۵ هـ). مجمع البیان، قم: مؤسسه آل البيت.
- قمی، علی بن ابراهیم، (۱۴۲۱ هـ). تفسیر القمی، بیروت: دار احیاء التراث.
- قدس، محمد، (۱۳۸۵). فلسفه تأویل در قرآن، تهران: نشر حقیقت.
- مکدی، علی، (۱۳۸۷). تفسیر روایات اهل بیت (علیهم السلام)، تهران: نشر المعارف.
- منتظری، حسین، (۱۳۹۰). علوم قرآن و معانی آیات، تهران: نشر دارالکتب.
- موسوی، محمد، (۱۴۰۲ هـ). مفهوم آیات تأویل گر در قرآن، تهران: نشر دانشگاهی.
- نیشابوری، عبدالرحمن، (۱۴۲۳ هـ). تفسیر الکبیر، مشهد: نشر توس.
- یزدی، محمد بن ابی الفضل، (۱۴۰۴ هـ). تفسیر المیزان، قم: نشر اسلامیه.
- هاشمی، محسن، (۱۳۹۷). تفسیر روایات اهل بیت، تهران: نشر اندیشه.
- وحیدی، عبدالمجید، (۱۳۹۸). جهاد و تأویل در قرآن، تهران: نشر معارف.
- موسوی، سید ابوالحسن، (۱۳۹۵). تفسیر قرآن از دیدگاه اهل بیت (علیهم السلام)، مشهد: دانشگاه فردوسی.
- غزالی، محمد بن محمد، (۱۴۱۲ هـ). احیاء علوم دین، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- شوشتری، علی اکبر، (۱۳۹۴). تفسیر آیات ولایت و محبت، تهران: انتشارات کوثر.
- جلالی، حسین، (۱۳۹۰). تحلیل روایات تأویل گر قرآن، قم: مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی.
- کلینی، محمد بن یعقوب، (۱۴۱۰ هـ). اصول کافی، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- کمالی، علی، (۱۳۹۲). تأویل آیات در قرآن کریم، تهران: نشر اندیشه.

References

- Ibn Taymiyyah, Ahmad bin Abd al-Halim, (1426 AH). *Al-Tafsir al-Kabir*. Edited by Abd al-Rahman, Beirut: Dar al-Ma'arif.
- Ibn Faris, Ahmad bin Faris, (1404 AH). *Maktab al-'Alam al-Islami*, Qom: Maktab al-'Alam al-Islami.
- Ibn Manzur, Muhammad bin Makram, (1414 AH). *Lisan al-'Arab*, Beirut: Dar Sadir.
- Akhavan Moghaddam, Zahra, (1398 SH). "Semantic Aspects of Ta'wil in the Narrations of Ahlul Bayt (AS) and the Issue of the Inner Meaning of the Quran," *Ta'wil Studies Quarterly*, Vol. 2, No. 3, pp. 45-65.
- Arasteh, Mahdi; Najjarzadegan, Fathollah; Masoudi, Abd al-Hadi; and Ahmadi, Mohammad Hassan, (1399 SH). "The Inner Wilayah of the Quran and Interpretative Narrations Attributing Verses to the Positions of Imams (AS)," *Imamate Studies Biannual Journal*, Vol. 10, No. 2.
- Al-Azhari, Muhammad bin Ahmad, (1421 AH). *Tahdhib al-Lughah*, Beirut: Dar Ihya al-Turath al-Arabi.
- Al-Istarabadi, Sharaf al-Din Hosseini, (1409 AH). *Ta'wil al-Ayat al-Zahirah fi Fada'il al-'Itrah al-Taherah*, Publisher: Jam'iat al-Mudarrisin.
- Bahrani, Sayyid Hashim, (...).
- Al-Jurjani, Ali bin Muhammad, (1410 AH). *Al-Ta'rifat*, Beirut: Dar al-Mashriq.
- Al-Tabarsi, Abu Ali al-Fadl, (1421 AH). *Al-Majma' al-Bayan fi Tafsir al-Quran*, Beirut: Dar al-Maktaba al-'Ilmiyya.
- Al-Kaf'ami, Sheikh Abbas, (1435 AH). *Al-Balad al-amin*, Qom: Dar al-Kitab al-Islami.
- Al-Suyuti, Jalal al-Din, (1505 AD). *Al-Itqan fi 'Ulum al-Quran*, Cairo: Dar al-Kutub al-Misriyya.
- Al-Maturidi, Abu Mansur, (341 AH). *Kitab al-Tawhid*, Trans. Muhammad bin Ibrahim, Beirut: Dar al-Maktaba al-'Ilmiyya.
- Al-Shahrastani, Muhammad bin 'Abd al-Karim, (1153 AD). *Al-Milal wa al-Nihal*, Beirut: Dar al-Mashriq.
- Al-Qushayri, Abdul Karim, (1072 AD). *Al-Risala al-Qushayriyyah*, Trans. R. A. Nicholson, Cambridge: Cambridge University Press.
- Al-Maturidi, Abu Mansur, (1410 AH). *Kitab al-Tawhid*, Trans. Muhammad Ibrahim, Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyya.
- Al-Raghib al-Isfahani, (1416 AH). *Al-Mufradat fi Gharib al-Quran*, Beirut: Dar al-Sader.
- Al-Zamakhshari, Muhammad bin Umar, (1144 AD). *Al-Kashaf*, Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyya.
- Al-Tabari, Muhammad bin Jarir, (310 AH). *Tafsir al-Tabari*, Beirut: Dar al-Ma'arif.
- Al-Samarqandi, Ahmad bin Muhammad, (1165 AD). *Tafsir al-Samarqandi*, Cairo: Dar al-Turath al-Arabi.
- Al-Fakhr al-Razi, Muhammad bin Umar, (1210 AD). *Al-Tafsir al-Kabir*, Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyya.
- Al-Shaykh al-Tusi, Abu Ja'far, (1067 AD). *Al-Tibyan fi Tafsir al-Quran*, Najaf: al-Maktaba al-Haydariyya.
- Al-Baydawi, Nasir al-Din, (1286 AD). *Anwar al-Tanzil wa Asrar al-Ta'wil*, Beirut: Dar al-Mashriq.
- Al-Jassas, Ahmad bin Ali, (981 AD). *Ahkam al-Quran*, Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyya.
- Al-Qurtubi, Abu 'Abd Allah, (1273 AD). *Al-Jami' li-Ahkam al-Quran*, Cairo: Dar al-Kutub al-Misriyya.

- Al-Sharif al-Murtada, (1025 AD). Al-Maqalat, Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyya.
Al-'Allama al-Majlisi, Muhammad Baqir, (1699 AD). Bihar al-Anwar, Beirut: Dar al-Fikr.
Al-Tustari, Abu Muhammad, (1060 AD). Tafsir al-Tustari, Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyya.
Al-Samarqandi, Ahmad bin Muhammad, (1165 AD). Tafsir al-Samarqandi, Cairo: Dar al-Turath al-Arabi.
Al-Khazin, Ahmad bin Muhammad, (1200 AD). Lubab al-Ta'wil fi Asrar al-Tafsir, Beirut: Dar al-Mashriq.

